

процесу у майбутньому, а також можна сказати, що апеляційне провадження вже заочно є тою стадією процесуальної форми, що виконує допоміжну задачу для досягнення законності і обгрутованості судових рішень в цілому.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 липня 2024 р. К. : Паливода А. В., 2024. 336 с.

2. Гусаров К. В. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках. Х. : Право, 2010. 352 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-17>

PENAL SANCTIONS IN THE SYSTEM OF CIVIL LIABILITY'S WAYS FOR ENERGY MARKET'S PARTICIPANTS

ШТРАФНІ САНКЦІЇ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ УЧАСНИКІВ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РИНКІВ

Prymak V. D.

*Doctor of Law,
Leading Researcher of the Department
of International Private Law
Academician F. H. Burchak Scientific
Research Institute of Private Law
and Entrepreneurship of the National
Academy of Legal Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Примак В. Д.

*доктор юридичних наук,
провідний науковий співробітник
відділу міжнародного приватного
права
Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук
України
м. Київ, Україна*

Доктринальні підходи й судова практика щодо визначення змісту й форм утілення принципів об'єктивного цивільного права, а також закономірностей функціонування механізмів правового регулювання у сфері охоронних відносин орієнтують на необхідність урахування суб'єктами правотворчої та правозастосовної діяльності особливостей, притаманних окремим сферам юридично значимої взаємодії учасників цивільних (майново-господарських зокрема) відносин. Це повною

мірою стосується і сторін договірних зобов'язань на енергетичних ринках, способи цивільно-правового (включно з господарсько-правовим) захисту учасників яких конкретизуються у нормах спеціального енергетичного законодавства. Його приписи, своєю чергою, передбачають деталізацію правових режимів способів захисту, що включають поряд з організаційно-правовими заходами також і різноманітні майнові санкції, серед яких виділяються примусове виконання обов'язку в натурі та численні заходи цивільно-правової (господарсько-правової) відповідальності, закріплені у Цивільному і Господарському кодексах України (далі – ЦК і ГК України відповідно).

Слід зазначити, що проблематика як публічно-правових, так і приватноправових санкцій за порушення суб'єктивних прав учасників цивільних і господарських відносин повсякчас перебуває у фокусі уваги вітчизняних правознавців [1–4]. Утім, у науковій літературі донині невизначеним залишається питання про місце так званих штрафних санкцій у системі способів приватно-правового захисту суб'єктів енергетичних ринків та меж реалізації зазначеними особами свободи договору при визначенні розміру майнової відповідальності несправного контрагента.

Як випливає з ч. 2 ст. 19 Конституції і ч. 3 ст. 14 ЦК України, правовий режим заходів цивільно-правової (господарсько-правової – за порушення господарського зобов'язання) відповідальності, засади якого визначені законами України, може бути конкретизований на рівні підзаконних нормативно-правових актів, прийнятих уповноваженими органами державної виконавчої влади в межах їх компетенції і на виконання покладених на них повноважень. Прикладом такої правотворчості є закріплення спеціального порядку відшкодування збитків, завданих постачальникові природного газу, у підпунктах 1 і 2 п. 1 розділу VII «Порядок відшкодування збитків та вирішення спорів» Правил постачання природного газу (далі – Правила; затверджені постановою від 30.09.2015 № 2496 Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг).

Тлумачення нормативних підстав і сам порядок застосування заходів цивільно-правової (господарсько-правової) відповідальності за порушення договірного зобов'язання на ринку природного газу має відповідати загальним засадам цивільного законодавства – серед іншого, принципам справедливості й свободи договору. При цьому засада справедливості найбільш повно втілюється у принципі повного відшкодування завданої шкоди (збитків). Ним охоплюється необхідність компенсації потерпілій стороні як реальних збитків, так і упущеної вигоди. А загальними передумовами для їх компенсації

є протиправність вчиненого порушення, визначеність розміру завданих потерпілому суб'єктові права майнових втрат, причинно-наслідковий зв'язок протиправної поведінки і спричиненої нею шкоди (збитків), та вина правопорушника (боржника у договірному зобов'язанні), якщо її не виключено зі складу спеціальних умов відповідальності законом або договором. Натомість поійменовані як штрафні санкції у ГК України форми неустойки (штраф і пеня) застосовуються в умовно спрощеному порядку, оскільки замість чотирьох загальних умов цивільно-правової відповідальності для їх застосування достатньо подекуди лише однієї – протиправності (якщо вину виключено законом чи договором), або двох – протиправності та вини (якщо відповідальність застосовується на загальних підставах, визначених ст. 614 ЦК України). До того ж у главі 51 ЦК України поряд з правовим режимом відшкодування збитків та неустойки розкриваються спеціальні правила відповідальності за порушення грошового зобов'язання у вигляді стягнення з боржника процентів річних та інфляційних втрат.

На підставі вищевикладеного можна дійти висновку про те, що у разі, коли це не суперечить імперативним нормам чинного законодавства та спеціальним умовам договору, якими (нормами або умовами) може бути виключено можливість одночасного застосування у певних правовідносинах відшкодування збитків, закріплених ГК України штрафних санкцій та інших заходів цивільно-правової відповідальності, правомірне волевиявлення сторін щодо застосування саме відшкодування заздалегідь визначених збитків або (та) саме неустойки у формі штрафу зумовлює обов'язковість поширення на відповідні правовідносини правових режимів або відшкодування збитків, або неустойки. Однак самостійна, з наміром чи випадково здійснена перекваліфікація сторонами в договорі прямо визначеного в акті законодавства (також і підзаконному) заходу цивільно-правової відповідальності за всіх обставин не може змінювати його правовий режим.

Так, за наявності відповідних фактичних підстав постачальники природного газу побутовим споживачам зобов'язані застосовувати саме імперативно визначені у Правилах санкції (правові наслідки порушення зобов'язання) у вигляді відшкодування збитків, а не будь-які інші заходи цивільно-правової відповідальності. Водночас суто формальний відступ від самої лише назви закріпленого у Правилах способу захисту (при наявності належних фактичних підстав та додержання порядку його застосування) в силу засад справедливості, розумності й добросовісності не може стати на заваді реалізації права потерпілої сторони на судовий захист її цивільного права – у тому сенсі, що суд має виходити з правового режиму заходу цивільно-

правової відповідальності, який було зазначено у належному акті законодавства як джерелі правового регулювання.

Таким чином, суд не вправі на власний розсуд обмежувати вільне волевиявлення сторін договору щодо погодження ними можливості застосування або відшкодування збитків, або стягнення штрафних санкцій як заходів цивільно-правової відповідальності за певне порушення договірної зобов'язання на енергетичному ринку лише якщо такого роду домовленість сторін відповідає встановленим законом межам дії принципу свободи договору – зокрема, коли погоджена умова договору не суперечить прямо визначеному актами законодавства правовому режиму конкретного заходу цивільно-правової відповідальності, який підлягає застосуванню у певній життєвій ситуації.

Водночас загальним правилом, що комплексно враховує природні, соціальні, технологічні та правосуб'єктні характеристики господарської діяльності та суспільних відносин на енергетичних ринках є імперативна визначеність кола, розміру і порядку застосування майнових санкцій за порушення заздалегідь визначеного кола договірних зобов'язань. Ключовим чинником забезпечення належної кореляції таких законодавчих обмежень з принципами справедливості й свободи договору є врахування правового статусу і балансу інтересів учасників порушеного зобов'язання, що зумовлює пріоритетність відшкодування збитків суб'єктами господарювання у господарських відносинах і примусове виконання обов'язку в натурі поряд зі стягненням неустойки з фізичних осіб – споживачів у відносинах за їх участі.

Література:

1. Яворська І. М., Стахура С. А. Штрафні санкції, як основна форма відповідальності за порушення Загального Регламенту захисту персональних даних в ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2023. Вип. 80 (2). С. 403–408.
2. Примак В. Д. Система санкцій об'єктивного цивільного права. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 28–34.
3. Шишка Р. Б. Санкції в цивільному праві. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2019. Вип. 34. С. 51–59.
4. Оверко Г. Я. Штрафні господарсько-правові санкції. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 84–90.